



Մ Ա Ս Ե Ա Յ Ա Ղ Ա Ի Ն Ի

Ա. Ի. ԵՏԱՐԵՐ

Հ Ա Յ Ա Ս Տ Ա Ն Ե Ա Յ Յ

ԱԶԳԱՅԻՆՔ, ԲԱՐՈՅԱԿԱՆՔ ԵՒ ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆՔ

ԴԻՐԱՆԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

Մարդկանց վնասակար ու պարտաւելի պակասութիւններէն մէկն է անհաւանութիւնը, այսինքն այն բնաւորութիւնը կամ սովորութիւնը՝ որով մէկը ճշմարտութիւն մը լսելէն ու հասկընալէն ետքն ալ, իրեն կրիցը հետեւելով, կամ թէ մնալառութեամբ խելացի մարդ երեւնալու մտքով՝ չհաւանիր ուրիշէն լսած ճշմարտութեանը։ Ասոր ներհակ մէկ պակասութիւնն ալ գիւրահաւանութիւնն է, որով մարդս ամէն լսածին կհաւանի ու կհաւատայ՝ առանց պատճառ եւ ապացոյց փնտռելու, առանց այն բանը պատմողին կամ ըսողին ինչպիսի եւ ինչ հոգւոյ տէր մարդ լինելը քննելու։ Ուստի եւ կրնամք գիւրահաւան մարդը արեւի նմանցընել, որ բամբասանաց կայծէ

մը խկոյն կըռնկի ու մեծամեծ հրդեհներ կրնայ պատճառել։

Իրաւ է որ գիւրահաւանութիւնը սովորաբար բարեմիտ ու միամիտ մարդկանց պակասութիւնն է. վասն զի իրենք իրենցմէ չափելով զուրիշները՝ չեն կարծեր թէ գրանուին աշխարհիս երեսը այնպիսի մարդիկ որ ուղեն զիրենք խաբել։ Բայց շատ անգամ ալ գիւրահաւանութիւնը տգիտութեան պրտուլն է. վասն զի տգէտ մարդը ինչ որ լրսէ՝ առանց քննելու կընդունի, կհաւատայ, ուրիշներուն ալ հաւտացընելու կնայի։ Այնչափ սաստիկ է մարդուս հետաքրքրութիւնը եւ նոր բան սովրելու բաղձանքը որ լսածը քննելու կամք եւ գիտաւորութիւն անգամ չսնենար, այլ խկոյն կհաւատայ։

Ապա ուրեմն դիւրահաւանութեան պակասութեանը գէժ երկու գլխաւոր դարման կայ. մէկը ուսում եւ կրթութիւն, որով կը սովորի մարդ՝ թէ ստութիւնը շատ անգամ ճշմարտութեան կերպարանքը կ'մըտնէ, ուստի պէտք է լսածը չքըննած չհաւատայ: Եւ միւսը այն զգուշութիւնն ու խոհեմութիւնը՝ որով պէտք է մարդս աղէկ նայի որ մի գուցէ գիմացիներ իրեն կարծածին չափ պատուաւոր՝ ճշմարտախօս ու հաւատարիմ մարդ

չէ: Այս բանիս համար օգտակար խրատ է կարգինալ Մաղարինին տուածը, թէ պէտք եւ չարամտութեամբ ըսուած երեւնայ. « Հաւատա որ ամէն մարդ ալ պատուական, ամէն մարդ ալ բարեբարոյ է, կըսէ. բայց ամենուն հետ ալ այնպէս վարուէ որ իբր թէ խարդախ ու կեղծաւոր լինէին: » Այս հնարքով միայն կրնայ մարդս քիչ խաբուիլ ուրիշներէն, թշնամիները բարեկամի տեղ չըդնել, եւ ոչ ստութիւնը ճշմարտութեան տեղ:

Ն Ա Խ Ի Ջ Ե Ի Ա Ն Ի Հ Ա Մ Ա Ր

ՀՆԴԿԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ ԿՏԱԿՈՎ ԶԳՈՒԱԾ ՓՈՂԵՐՈՒՆ ՎՐԱՅ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆ (*).

Բ.

Նախընթաց յօդուածին մէջ տեսնուեցաւ Բարաջանեան Մասեհին կտակը, եւ հասկըցուեցաւ բարերար կտակագրին գիտաւորութիւնը: Այժմ՝ դենմք այս տեղ նորա մէկ ուրիշ գրուածքը՝ որ դեռ տպագրութեամբ չէ հրատարակուած, եւ որոյ վաւերական օրինակը պահուած է Նախիջեւանի քաղաքական Խորհրդարանին մէջ: Այս գրուածքը Մասեհեան կտակին հարկաւոր մէկ մասը կըրնայ համարուիլ, ինչպէս որ խօսքերէն եւս յայտնի է. վասն զի այն կտակին քանի մը յօդուածներուն պարզաբանութիւնն ու հաստատութիւնն է: Եւ նախ՝ այս է գիտելու մէկ բանն որ կտակը գրուած է 1793-ին, նոյեմբերի 25-ին. անոր Յաւելուածը 1795-ին, ապրիլի 1-ին. իսկ այս գրուածքը եղած է յաւելուածէն 15 օր առաջ, այսինքն նոյն 1795 տարւոյն մարտի 15-ին: Ահաւասիկ գրուածքին օրինակը.

« Առ Նոր Նախիջեանայ Սրբազան Արքեպիսկոպոսն եւ բարեկարգութեանց կառավարիչն, եւ ամենայն որք լսիցն զայս գործ, ամենեւին եւ այս ներքոյ գրեալ խոնարհարար ծանուցումն. այսինքն, եւ ի վերն յիշատակեալ եւ ներքոյ ստորագրող Մասեհ Մարտիրոսս՝ մինչ ի վերն հաստատեալ այս որդեգրութեան գիրն ետու յիշեալ Տէր Ստեփաննոսին, յայնմիտէ միշտ աղաչէր փոխարկել զայս, եւ Նոր Նախիջեանայ դպրատանցն ընծայել նա եւ սրբոյն իջմիածնի եւ յերօսաղէմայ եւ ի Նոր Զուղայ, եւ աստ եկեղեցեան եւ աղքատաց ուր եւ որոց կամիցիմ ինչ գրել եւ վասն նոցա, ասելով թէ « Երկնիմ եւ ստանալ զայս վասն իմ զաւակացն. քանզի եւ վասն ազգին եւ եկեղեցւոյս, եւ ուխտեալ եմ ոչ ստանալ ինչ վասն իմ՝ բաց ի քահանայական պաշտօնակատարութեան արդիւնս: Եւ եթէ դուրսըն կամ կէսն Նոր Նախիջեանայ գրեցես, Թշնամիքն քո պատկառելով ինորին սրբազան եպիսկոպոսէն՝ ոչինչ չարիս առնեն տան քում: Վասն որոյ եւ եւ յորդորմամբ յիշեալ քահանային յամի Տեառն 1794, ճրպէս եւ յարմար տեսի՝ կտակաւ բաժանեցի իմ ամենայն ըստօգն, որպէս նոյն կտակն ընդ Թղթոյս կցեալ տեսանէք:

« Ապա մինչ վասն գողացեալ գետնոյն զանգատեցի, եւ կուսպանու կէլէքտեոյ շիմէքտին եւ կէլէքտեոյ գետին շափողի վկայութեամբն, եւ ի Մովսէս Խաչիկեանէն պատրաստեալ սուտ գրովն հաստատեցաւ որ յիմ տան գետնոյն վեց քանայ աներդ գետին կայ խարսին եկեղեցւոյ, յայնմամբ եւ եւս եւ անհաշիւ խորք եկեղեցւոյն, երկու քանայ քրէհով տուեալ գետնին Թողի մնալ խարսին առանց քրէք վասն իմ գերեզմանին, եւ երեք քանայ գողացեալ գետնին տիրեցի դատաւորաց վճռովն: Այլ թէ արդեօք հնարիք են ստեղծեալ սուտ գիրն այն, յետոյ պատմեցին ականատես վկայք Յովանջան Պետրոսն, Մուրատ Էլիազն, եւ յիշեալ Տէր Ստեփաննոսն: Եւ յայնմամբ Թէպէտ կամեցայ զհնարողսն իդատաստան մասնել, այլ ըստ աղաչանաց ոմանց, եւ վասն մեր ազգի համբան՝ ինայեցի շահել Մովսէս Խաչիկ Առաքելին: Ապա մինչ Թշնամիքն իմ գիտացին վասն Նոր Նախիջեանայ գրելն զտանէն, ժողովեցան իտան յիշեալ Սարգսին իկորհուրդ, ասեն. « Հարկ է մեզ աստ եւ յայլ բարաքս ուր եւ կարեւոր է՝ արգելումն տալ արգեանցն Նոր Նախիջեանայ, եւ այնու խոնարհեցուցանել զեպիսկոպոսն իկամս մեր, յորմէ կարողացուք զնել զտունն կամ վարձել բազում ժամանակաւ եւ քակել: » Իսկոյն իլեւն զայս՝ ակեցի Նոր կտակ գրել: Յայնմամբ կրկին աղաչեցի զՏէր Ստեփաննոսն՝ յանձն առնուլ ինձ որդեգիր կան. նա վերստին հրաժարեալ՝ բազում բանս խօսելով աղաչեաց, ասէ. « Եթէ ամբողջ տունն ընծայեցես Նոր Նախիջեանայ դպրատանցն, այն առաւել բարի լինի քեզ եւ ազգին մերոյ՝ քան իմ քեզ որդեգիր կան. քանզի այնու բազմութիւնք շահին, եւ փոխանակ ինձ եւ իմ սակաւ զաւակացն, դպրատանց մանկունքն յաւիտեանս ժամանակաց քեզ յիշատակ մնայց են, եւ Նոր Նախիջեանայ կառավարիչքն հաստատուն են պահելոց կտակն քո. դու միամիտ լը: Եւ եւ վասն միամտութեան խոստանամ մնալ իբրեւ որդի քեզ եւ ի քէն կարգեալ ամին (1) եւ պահպանիք քո վկայիցն: Այսու եւս միամտեալ յայնմամբ յառաջադրեալ եմ զիշեալ տունն Նոր Նախիջեանայ դպրատանցն ընծայել ի ներքոյ այսպիսի դաշնադրութեան. այսինքն, եթէ Նոր Նախիջեանայ սրբազան եպիսկոպոսն եւ կառավարիչքն ինձ Թոջս այս եւ այլ գրեալսն իմ կատարեցեն, եւ կամ եթէ օգնական կացցեն կտակաւատարացն, եւ ամինին կատարեալ, եթէ յիշեալ տանն եւ միւս աներուն պահպանիք եղիցին, եթէ յիշեալ տան մնացորդ շինելիքն շինեցեն՝ որպէս օրինակն ցուցանեց է ամինն, եթէ յինէն կարգեալ ամինի հարկաւոր յառաջադրութիւն կատարեցեն, եթէ աստ օրդնի կարգին յիշեալ

(*) Տես էջ 133:

(1) Առնդապահ, եմին: